

մերժեն Հայկոյ և անոր յաջորդ իշխանաց վրայ քաղաքական մատենի վաւերականութիւնը, ըսելով թէ կարելի բան չէ որ Հայոց ռիսերիմ ժողովուրդը ժամանակաւ զբաժ ըլլայ անոնց իշխանաց քաջագործութիւնները, գոված ըլլայ անոնց առաքինութիւնները և ընդհակառակն իւր ազգին իշխանաց պարտութիւնքն և պարտանքները: Արդարեւ կարելի էր. և ոչ թէ Ասորեստանցիք երգեցին զանոնք, ինչպէս կ'ենթադրեն հակառակորդը, այլ անյիշատակ ժամանակի Հայ վիպասաններն և տարեգիրք. իսկ Ասորեստանցիք այն ժողովրդական երգերէն և արբունի յիշատակագիրներէն հաւաքեցին միայն: Երկրորդ, ինչպէս ըսինք, յետոյ ժամանակաւ Ասորին և Մ. Խորենացի ևս իրենց գերը խաղացին, այն ժամանակագրական և ժողովրդական համառօտաւանդութիւնքը մարմնաւորելով և զգեստաւորելով:

Ուստի այս մասին նկատմամբ մեր պատուական վերձանողքը կը զրկենք առ Հ. Յովսէփ Գաթրճեան, Հայոց մատենագրութեան պատմաբան, որպէս ի վիճման, 1854. առ Բազմաւիւտ Հանդէսն, 1850, ղեկտեմբեր, և 1854, յունուար, առ Հ. Գարեգին Զ.

Պատմ. Հայերէն դպրութեան, տպեալ 'ի վենետիկ, 1865. առ Պ. Լմին և առ Պ. Տիւրքիէ. որոնց առաջինն իւր վէպք ճնոյն Հայաստանի կողմած երկասիւրութեամբն, կրկին տպագրեալ 'ի Մոսկուա, յամին 1850 և յամին 1882, և երկրորդն երգք ժողովրդականք Հայաստանի գրուածով՝ ամենամեծ լոյս ծագեցին վերջի ժամանակներս Մ. Խորենացոյ պատմութեան վրայ, և միանգամայն անյիշատակ ժամանակի հնութեան անջնջելի դրոյմը պարզեցին:

Ո՛րչափ ևս, ով գիտէ, ասոնց նման շատ հին աղբերաց կնիքներ դեռ գոց կը մնան քննադատական հորիզոններուն վրայ. բայց արդի բանասիրաց՝ արեւելեան պատմութեան, և ժողովրդական իրաց վրայ խորին տեղեկութիւն չունենալուն պատճառաւ և կամ զանոնք 'ի նկատի չառնելուն համար՝ տակաւին խաւարի մէջ կը մնան: Անտարակոյս այս այսպէս է. ինչպէս օրինակ իմն՝ այս վերջի տարիներու մէջ անգրագրածուած շատ կարեւոր կէտերն մեզմէ տասն քսան տարի յառաջ ընթացող քննադատից անծանօթ էին Հայոց պատմութեան մասին:

Կը շարունակուի.

Զ. ԲԱՐՍԵՂ, ԱՐԿԻՍՏԵԱՆ

Ա Ռ Ա Մ Ք

Չորս իրք է՝ որ խանգարէ զբանն 'ի բնութենէն: Տրտմութիւն խանգարէ գիմաստութիւն. և խոր տրտմութիւն փնտսէ զանձն. և Բաղդ և ծարաւն, որ ապականէ զանձն և աւերէ զբնութիւն. և Մահն՝ որ խաւանէ զմարդն 'ի կենաց:

Չորս են՝ որ աճեն զմարդ և զարգանան. Ուսանիլ իմաստութիւն և խելքն աւելի. Բարի գործքն 'ի հոգին աւելի է. Գոհութիւն 'ի յոգեկան աւելի է. Աղէկ արուեստ և Հարկիք աւելի է:

Չորս իրաց չէ պարտ հաւատալ. Քննամուտն սիրելութեան. Ագահ մարդոյն. և Անհաւատին երգման. և Բոզ կնոջն՝ սիրոյն: Այս չորս ցեղ մարդոյս մի հաւատալ:

ՈՍԿԻՑՈՐԻԿ